

Prikaz

**CULTURE MATTERS:
How Values Shape Human Progress**

Urednici: Lawrence E. Harrison, Samuel P. Huntington
Basic Books, New York, 2000, 348 str.

Svijet je na početku 21. stoljeća još uvijek podijeljen na nekolicinu bogatih i većinu siromašnih, na slobodne i neslobodne – čak i u prosperitetnim demokracijama postoje razlike. Tradicionalna objašnjenja kao npr. imperijalizam, dependencija i rasizam nisu više odgovarajuća, te sve veći broj promatrača zaključuje da je glavni razlog zašto neke države i etničke grupe bolje prosperiraju od drugih leži u kulturnim vrijednostima koje snažno oblikuju politički, ekonomski i društveni život.

Urednici zbornika radova *Culture Matters* su našoj znanstvenoj i široj javnosti poznati Samuel Huntington, profesor s Harvarda i autor *Sukoba civilizacija*, te Lawrence Harrison, nama ne tako poznat profesor s Harvard Academy for International and Area Studies, autor *Underdevelopment is a State of Mind, Who Prospers?* i *The Pan-American Dream*. Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća sve veći broj znanstvenika društvenih znanosti okrenuo se kulturnim faktorima uz pomoć kojih su objašnjavali modernizaciju, političku demokratizaciju, vojnu strategiju, ponašanje etničkih grupa, savezništvo i antagonizam među državama. Huntington i Harrison zastupnici su nove paradigme – teorije čiji su fokus kulturne vrijednosti i stajališta, teorije koja je sve do kolapsa teorije dependencije u američkim znanstvenim krugovima bila ignorirana. Ako dependencija i imperijalizam nisu krivi za ekonomsku nerazvijenost, autoritarne političke tradicije i ekstremnu socijalnu nepravdu, a tko je onda krivac? Ako postoji mnogo izuzetaka od geografsko-klimatološkog objašnjenja, kako objasniti nečije neuspjehe? Bila su to pitanja na koje su pokušali odgovoriti sudionici simozija *Kulturne vrijednosti i ljudski progres*, koji se pod prokroviteljstvom American Academy of Arts and Sciences održao u travnju 1999. u SAD-u i čiji se radovi, po izboru urednika, i nalaze u ovom zborniku.

U predgovoru S. Huntingtona nalazimo citat Daniela Patricka Moynihana: *Centralna konzervativna istina je da kultura, a ne politika, determinira uspjeh društva. Centralna liberalna istina je da politika može promijeniti kulturu i spasiti je od nje same.* (str. xiv). Huntington ovaj citat smatra najmunđrijim riječima koje su ikada izrečene o mjestu kulture u ljudskim poslovima (*human affairs*).

Do koje mjere kulturni faktori oblikuju ekonomski i politički razvoj? Koje kulturne prepreke treba odstraniti ili promijeniti kako bi došlo do napretka? Ljudski napredak objašnjava se kao kretanje prema ekonomskom raz-

voju i materijalnom blagostanju, socioekonomskoj jednakosti i političkoj demokraciji. Kultura ima različito značenje u različitim disciplinama, ali urednici ju određuju čisto subjektivnim terminima: vrijednosti, stajališta, vjerovanja, orijentacije i pretpostavke koje postoje među ljudima u nekom društvu.

Društva mogu promijentiti svoju kulturu kao odgovor na neku veliku traumu, što je vidljivo na primjeru Japana i Njemačke, država koje su od najmilitantnijih postale najmiroljubivije. Glavno pitanje na koje se pokušava naći odgovor jest može li političko vodstvo supstituirati velike društvene traume, dok je glavni cilj ove zbirke radova razviti teorije, eleborirati ideje vodilje i uspostaviti veze između teorije i prakse, kako bi se prihvatili kulturni uvjeti koji teže ljudskom napretku.

Harrison u uvodu daje opširno objašnjenje zašto kultura ima veze s ljudskim progresom, te prezentira pet glavnih tema oko kojih se na simpoziju odvijala rasprava: veza između vrijednosti i napretka; univerzalnost vrijednosti i zapadnjački "kulturni imperijalizam"; geografija i kultura; odnos kulture i institucija; kulturne promjene. Harrison ujedno i polemizira s autorima čiji se članci nalaze u ovom zborniku, a čijim se sadržajem ne slaže primjerice Sachs.

Zbornik se sastoji od sedam cjelina: "Kultura i ekonomski razvoj"; "Kultura i politički razvoj"; "Antropološke debate"; "Kultura i spol (gender)"; "Kultura i manjine u Americi"; "Azijska kriza"; "Promovirajući promjene". Najzanimljivije su prva, druga i sedma cjelina u kojima se nalaze radovi istaknutih teoretičara i koji nam omogućuju šire sagledavanje problema.

"Kultura i ekonomski razvoj" sastoji od šest članaka. David Landes, autor *Culture Makes Almost All the Difference*, zagovara tezu Maxa Webera da ako se išta može naučiti iz povijesti ekonomskog razvoja, to je da kultura uzrokuje gotovo sve razlike. Objašnjava teoriju dependencije, metamorfozu njenog najistaknutijeg zagovornika Fernanda Henriquea Cordosa, te protutežu teorije dependencije – restauraciju Japana za dinastije Meiji.

Michael E. Porter u članku "Attitudes, Values, Beliefs, and the Microeconomics of Prosperity" analizira izvore prosperiteta, odgovara zašto neki narodi imaju neproduktivne kulture i kako ih pretvoriti u produktivne.

Jeffrey Sachs naglašava da su geografija i klima odlučujući faktori kojima se može objasniti bogatstvo ili siromaštvo nekog naroda ("Notes on a New Sociology of Economic Development"), te da postoje slabi dokazi koji govore da se i religijom može objasniti ekonomski rast neke države.

Mariano Grondona daje kulturnu tipologiju ekonomskog razvoja ("A Cultural Typology of Economic Development"). Određuje dvadeset kulturnih faktora čiji su kontrasti "otporni" ili "blagonakloni" ekonomskom napretku (npr. religija, povjerenje u individu, moralni imperativ, dva koncepta bogatstva, natjecanja, pravda, vrijednost rada, uloga hereze, educirati ne znači ispirati mozak, važnost svrhovitosti, racionalnost, autoritet itd.). Što je društvo bliže blagonaklonom idealu, vjerojatnije je da će postići ekonomski razvoj.

“Kultura i ponašanje elita u Latinskoj Americi” (5.) autora Carlosa Alberta Montanera, kao što i sam naslov govori, obrađuje latinoameričku elitu: političare, vojsku, biznismene, kler, intelektualce i ljevičare, dok Daneil Etounga-Manguelle, zastupa tezu da Afrika treba program prilagodbe njene kulture (“Does Africa Need a Cultural Adjustment Program?”).

Druga cjelina – “Kultura i politički razvoj” sastoji se od tri znanstvena rada. Ronald Ingelhart u “Kulturi i demokraciji” tvrdi da ekonomski razvoj vodi postupnoj promjeni kulture koja omogućava da mase budu sklonije demokratskim institucijama koje su već instalirane. Transformacija nije laka i automatska, i iako je vjerojatnije da bogate zemlje budu demokratske, bogatstvo automatski ne nosi demokraciju (npr. Kuvajt, Libija).

Francis Fukuyama, autor knjige “Kraj povijesti i posljednji čovjek”, analizira društveni kapital (8.) te ga definira skupom neformalnih vrijednosti ili normi koje dijele članovi određene grupe i koji im dopuštaju da međusobno surađuju. Ako član neke grupe očekuje od drugih članova da se ponašaju pouzdano i pošteno, dolazi do međusobnog povjerenja. Povjerenje omogućuje da grupa ili organizacija radi efikasnije. Fukuyama navodi kako dijeljenje istih vrijednosti i normi ne mora proizvesti društveni kapital, jer ponekad vrijednosti mogu biti pogrešne, što pokazuje na primjeru mafije. Društveni kapital može nastati spontano ili hijerarhijski, može biti racionalan ili iracionalan, ali u svakom slučaju, smatra Fukuyama, teško je mjerljiv.

Seymour Martin Lipset i Gabriel Salman Lentz pokazuju da stupanja korupcije neke države uglavnom ovisi o kulturi (“Corruption, Culture, and Markets”). Najkorumpiranije su Indonezija, Rusija, neke latinoameričke i afričke države, korupcija je najniža u protestantskim društvima sjeverne Europe i britanskim naseobinama, dok su u sredini konfucionističke države. Ipak se jedna konfucionistička država – Singapur – nalazi na listi država koje su najmanje sklone korupciji, pa tako daje primjer kako politika može promijeniti kulturu i spasiti je od nje same.

“Antropološke debate”, “Kultura i spol”, “Kultura i manjine u Americi” i “Azijska kriza” cjeline su koje donose zanimljive radove, ali su usko vezane za određeno znanstveno područje, te se preporučuju čitateljima koje zanima spomenuta problematika.

Završna cjelina, “Pomovirajući promjene”, donosi radove Michaela Fairbanks (“Changing the Mind of a Nation: Elements in a Proces for Creating Prosperity”), Stace Lindsay (“Culture, Mental Models, and National Prosperity”), te samog urednika Lawrence Harrisona (“Promoting Progressive Cultural Change”). U njima se pokušava ukazati na koji način bi se mogle promovirati progresivne kulturne promjene u određenom društvu ili narodu, promjene koje će voditi nepretrku.

I gdje je Hrvatska u svemu tome? Može se pronaći na puno mjesta. Iako nam knjiga nudi opravdanje za naše vlastite neuspjehe, a čije se korijenje nalazi u našoj kulturi – Nismo mi krivi što smo takvi! – nudi nam i recepte za ozdravljenje – političko stimuliranje pozitivnih kulturnih promjena. Nam-

jera urednika i autora zbornika bila je koordiniranje teorije i prakse. Koliko je to u svijetu, time i u Hrvatskoj, moguće izvesti, ostaje otvoreno pitanje. U svakom slučaju, toplo se preporučuje pročitati ovaj zbornik, kako znanstvenicima, tako i političarima!

Lidija Kos-Stanišić